

Manažerská odpovědnost z hlediska managementu, práva a pojišťovnictví

Ing. Dana Martinovičová, Ph.D., PhDr. Dana Maria Staňková

*Ústav podnikové ekonomiky, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova zemědělská a lesnická
univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, tel.: 545 13 2541, e-mail:*

martinov@node.mendelu.cz

*Brno International Business School, Lidická 81, 602 00 Brno, tel.: 545 213 429, e-
mail:stankova@bibs.cz*

Abstrakt

Manažerská odpovědnost je přímo spojena s výkonem jednotlivých manažerských funkcí. Mezi nejzávažnější rizika při řízení podnikatelských subjektů patří z právního pohledu osobní odpovědnost vrcholových manažerů. Jedním z prostředků, jimiž lze tato rizika zmírnit, je pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem podniku.

Tento pojistný produkt je považován za poměrně rizikový a komerčními pojišťovnami na českém pojistném trhu je poskytován pouze stálým klientům.

Klíčová slova

Manažerská odpovědnost, manažerské funkce, osobní odpovědnost, pojištění vrcholového managementu, pojistný produkt D&O pojištění

Úvod

Manažerská odpovědnost vychází z klasického pojetí manažerských funkcí, jež jsou charakterizovány jako typické činnosti, které jsou manažerem v jeho funkci realizovány.

Jedná se o stěžejní činnosti, které by měl manažer zvládnout ve své oblasti působení. Cílů organizace, a tím současně plnění manažerského poslání, bude nejlépe dosaženo vzájemným souladem manažerských funkcí. Ty jsou členěny na (Weihrich a Koontz, 1993) sekvenční manažerské funkce a průběžné manažerské funkce. Sekvenční manažerské funkce jsou realizovány postupně, současně se však mohou překrývat, zpětně navracet či postupně zpřesňovat i pokud již byly dříve vykonané. Do této kategorie se řadí plánování, organizování, výběr a rozmisťování pracovníků, resp. personální zajištění, vedení lidí, kontrola. Druhou kategorií pak tedy tvoří průběžné manažerské funkce, které funkcemi sekvenčními postupují. Jedná se o analýzu řešených problémů, rozhodování a realizaci včetně koordinace.

V rámci naplňování jednotlivých manažerských funkcí se dostávají manažeři do situací, pozic a okolností, jenž mohou být ve svém důsledku spojeny s mnoha riziky.

Mezi nejzávažnější rizika při řízení podnikatelských subjektů je zákonem stanovená osobní odpovědnost, již jsou vystaveni vrcholoví manažeři vykonávající funkce v orgánech společností. Členové představenstva a dozorčí rady akciové společnosti, stejně jako jednatelé společnosti s ručením omezeným, odpovídají celým svým majetkem za škodu, kterou společnosti způsobí porušením svých zákonných nebo smluvně převzatých povinností. Smlouva mezi společností a členem jejího orgánu, která by tuto odpovědnost omezovala nebo vylučovala, je ze zákona neplatná.

Jedním z účinných prostředků, jimž lze zmíněná rizika při řízení podnikatelských subjektů minimalizovat, a chránit tak podnikatelský subjekt a její management, je pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou členy statutárních orgánů společností a manažery, ve světě běžně známé jako D&O pojištění (Directors and Officers Liability). Pojištění není uzavíráno na jméno, ale na výkon funkce. V zahraničí má tento produkt více než padesátiletou tradici a je využíván většinou významnějších společností.

V České republice lze pozorovat nárůst zájmu o D&O pojištění od roku 1996, kdy novela obchodního zákoníku poprvé zavedla osobní odpovědnost členů orgánů společností za škodu způsobenou porušením povinností při výkonu jejich funkce. K dalšímu zpřísnění došlo novelou z roku 2000, jejímž hlavním účelem byla harmonizace našeho práva s právem Evropských společenství.

Za současné právní situace by mělo být D&O pojištění samozřejmou součástí komplexního pojistného krytí každé společnosti.

Předmětem výzkumu bude pojistný produkt, konkrétně pojištění za škodu způsobenou managementem společnosti. Daná problematika bude analyzována za použití zdrojů internetových, právních dokumentů a příslušných odborných publikací a poté bude následovat deskripce zjištěného stavu. Cílem tohoto článku je předložení přehledu o situaci tohoto pojistného produktu - odpovědnosti za škodu způsobenou managementem podniku - na českém pojistném trhu.

Diskuse

Pojem odpovědnost může být interpretován mnoha způsoby. Je často aplikován v souvislostech týkajících se člověka, lidí, lidství. Vždy se však vztahuje k přípravě rozhodnutí, k samotnému rozhodovacímu aktu a důsledkům rozhodnutí realizovaných. Otázku odpovědnosti je nezbytné zvažovat s vědomím vzájemných a strukturálně bohatých lidských relací v oblastech managementu a práva, které jsou navíc prolínány ekonomii (vlastnictví, kapitál, finance, čas apod.) a etikou v podobě pravidel a zvyklostí.

Ekonomická odpovědnost (i v souvislostech právních) je neodlučitelná od odpovědnosti sociální (Fishel, 2005). Profesionální odpovědnost podle Druckera (Edershein, 2008) je specifikována následujícím způsobem: pokud chce být podnikové vedení legitimní, musí být uznáno jako profesionální. S profesionalitou je úzce propojena odpovědnost, jak je zacházeno s firemními zdroji, kterými jsou znalosti jak nakládat s kapitálem, o návratnosti investic, jak nejefektivněji využívat materiální zdroje, jak komunikovat a současně odpovědnost za personální politiku, firemní strategii, taktiku a využití veškerého lidského potenciálu, jeho schopností a kreativity (Coleman, 2001).

V rychlém a dynamickém podnikatelském prostředí je úspěšné uskutečnění obchodu velmi často podmíněno rychlostí reakce manažera. Mnohdy je nutné rozhodovat o klíčových otázkách obchodního případu, transakce nebo interních opatřeních velmi operativně, nejednou pod časovým tlakem. Úspěch daného obchodu závisí právě na takových rozhodnutích. Odvážná rozhodnutí však s sebou často nesou velká rizika, jež jsou provázána s odpovědností manažerů.

Charakteristika pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem podniku

Předmět pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem podniku se vztahuje na odpovědnost za škody způsobené členy statutárních orgánů, dozorčích rad, řediteli, či kterýmikoliv jinými manažery v přímé souvislosti s výkonem jejich funkce. Tímto pojištěním lze sjednat pojistnou ochranu pouze pro fyzické osoby, jež vykonávají funkci manažera na základě manažerské smlouvy, nikoliv na základě pracovněprávního vztahu (Kafková et al., 1999). Je potřeba pečlivě rozlišovat odpovědnost zaměstnance vůči zaměstnavateli a člena statutárního orgánu vůči společnosti, a to i v případě, kdy je tatáž osoba zároveň členem statutárního orgánu a zároveň vykonává určitou funkci ve společnosti v pracovněprávním vztahu.

Manažer, který je v pracovněprávním vztahu ke společnosti

V případě, že o sjednání pojištění odpovědnosti za škodu má zájem manažer, který je zaměstnancem společnosti (např. generální ředitel v pracovněprávním vztahu ke společnosti) nelze tento produkt použít, ale je nutné použít nadstandardní pojištění odpovědnosti občanů za škodu způsobenou při výkonu povolání, protože takový manažer odpovídá za škodu podle pracovněprávních předpisů, tj.: obecná odpovědnost, zaměstnanec odpovídá zaměstnavateli za škodu, kterou mu způsobil zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo přímé souvislosti s ním; odpovědnost za nesplnění povinností k odvrácení škody; odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách.

Společnost může za pojištěného hradit pojistné a poskytné jej jako nepeněžní příjem zaměstnanců. (Většinou je o této skutečnosti se zaměstnancem uzavřena dohoda). Společnost nemůže tuto částku pojistného zahrnout do daňově uznatelných nákladů (dle §25 odst. 1. písm.d – zákona o dani z příjmů). Většinou však toto pojištění sjednává manažer samostatně a taktéž pojistné si pak hradí sám.

Manažer, který není v pracovněprávním vztahu ke společnosti

Základní zákonná norma, jež upravuje řízení obchodních společností je obchodní zákoník⁶. Členové statutárních a dalších orgánů obchodních společností podle této normy, jsou z právního hlediska vystaveni větší odpovědnosti, než jaké by byli na základě platné pracovněprávní legislativy. Právo na náhradu škody, které může společnost uplatnit vůči členům svých orgánů, není omezeno částkou čtyřapůlnásobku průměrného měsíčního výdělku (stanoveného §257, odst.2 zákoníku práce). Naopak, členové orgánů akciové společnosti a členové orgánů společností s ručením omezeným jsou vystaveni finančně neomezené osobní odpovědnosti za výkon jejich funkcí. Členům orgánů společnosti může hrozit žaloba ze strany samotné společnosti nebo jejích věřitelů. Členům představenstva akciové společnosti hrozí navíc akcionářská žaloba na základě porušení obchodníku zákoníku nebo insolvenčního zákona⁷.

V případě, že se sjednává pojištění odpovědnosti členů statutárních orgánů (například předseda a členové představenstva akciové společnosti) či jakýchkoliv manažerů, jejichž vztah ke společnosti je upraven smlouvou, která se přiměřeně řídí režimem mandátní smlouvy (dle § 556 - § 576 obchodního zákoníku) eventuelně smlouvy příkazní (dle § 724 - § 741 občanského zákoníku) a jejichž odpovědnost za škody je co do výše neomezená, je nutno použít pojištění odpovědnosti za škody způsobené managementem. Společnost bude pojistníkem a komerční pojišťovně bude poukazovat pojistné za pojištěné. Tato skutečnost je řešena v manažerské smlouvě mezi členem statutárního orgánu a společností, a to například dodatkem k manažerské smlouvě, že pojistné je součástí odměny manažera (Čejková, 2001).

Pojištěným je management jako celek a právnická osoba je pojistníkem, tzn. uzavírá pojistnou smlouvu a platí pojistné.

Pro společnost částka pojistného znamená vždy zvýšení nedaňových nákladů (dle §25 odst. 1. písm.d – zákona o dani z příjmů). Tento náklad je v účetnictví společnosti veden na zvláštním analytickém účtu.

Všem pojištěným se rozpočítává celá částka pojistného za toto pojištění podle limitů (jsou-li sjednány) nebo rovným dílem a zvýší se jim o tuto část pojistného jejich příjem. Pro pojištěné to ve všech případech znamená zvýšení příjmů o nepeněžní plnění.

⁶ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷ Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů

Další možností je, že společnost bude sloužit pouze jako zprostředkovatel platby pojistného. Společnost nebude členům statutárních orgánů zvyšovat odměny, ale bude částku od pojištěných pouze vybírat a poukazovat komerční pojišťovně. Pojištěný si tak hradí každý svůj díl pojistného (Čapková, 2000)

Pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem společnosti poskytuje pojistnou ochranu pro případ, že proti pojištěným osobám bude kýmkoli, včetně vlastní společnosti, jejích akcionářů či věřitelů, vznesen nárok na náhradu škody, kterou způsobili porušením svých povinností při výkonu působnosti člena statutárního orgánu, dozorčí rady či managementu. Hradí se zpravidla přímá finanční škoda a náklady nutné k právní ochraně před vzneseným nárokem na náhradu škody (u některých pojistitelů zálohově již v průběhu sporu), a to do výše pojistné částky uvedené v pojistné smlouvě.

Pojištěním je kryta škoda vzniklá následkem jakéhokoliv porušení povinnosti, zneužití důvěry při správě majetku, nedbalost, omyl, uvedení nesprávných údajů, klamné prohlášení, opomenutí, porušení záruky pravomoci nebo jeho jiné konání při výkonu jeho příslušné funkce ve společnosti a nebo jakékoli záležitosti zakládající žalobu o náhradu škody proti němu z důvodu jeho postavení člena orgánu společnosti.

Nabídka pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem společnosti na českém pojistném trhu

Pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem společnosti se sjednává jako samostatná pojistná smlouva s jedním rizikem, se zvolenou pojistnou částkou a zvolenou spoluúčastí. Ve smlouvě budou přímo jmenovitě uvedeni manažeři společnosti, na jejichž odpovědnost se pojistná smlouva vztahuje. Pojištění je určeno převážně pro manažery výrobních podniků a není možno ho sjednat pro: management investičních společností nebo fondů; management řídicí společnosti podnikající v oboru peněžnictví; management privatizačních fondů a společností podobného charakteru; představitele měst a obcí (primátory, starosty, členy obecní rady apod.); management společností, které se zabývají výhradně či převážně činnostmi ekonomických a organizačních poradců, či zprostředkovatelskou činností v oblasti obchodů a služeb.

Pokud má podnikatelský subjekt u komerční pojišťovny uzavřeny ostatní druhy pojištění (komplexní pojištění), sjednává se pojištění na dobu neurčitou. Pokud však klient nemá komplexní pojištění nebo není sepsána ani smlouva o smlouvě budoucí ohledně uzavření tohoto pojištění, je nutné uzavřít pojistnou smlouvu na dobu určitou (na jeden pojistný rok), avšak nezbytnou podmínkou pro toto pojištění je sjednání současně základního pojištění odpovědnosti za škody a za jiné majetkové škody, popřípadě dalších samostatných doložek podle zhodnocení rizikovosti provozované činnosti pojistníka a dle dalších analyzovaných rizik, pokud tak již nebylo učiněno (Čejková, 2000).

Existuje požadavek, aby pojištění odpovědnosti za škody způsobené managementem a pojištění základní odpovědnosti za škody a případných doložek k základnímu pojištění pro právnickou osobu bylo uzavřeno u jednoho pojistitele. Výrazně se pak zjednoduší posouzení likvidnosti případných škod, kdy nebude jednoznačné, zdali plnit z pojištění odpovědnosti právnické osoby nebo pojištění managementu.

Pro posouzení rizikovosti společnosti (pojistníka) a pro posouzení rozsahu odpovědnosti manažera je důležitá část stanov zejména v pasáži týkající se jednání a podepisování za společnost a v pasáži týkající se orgánů společnosti. V těchto pasážích stanov je uveden rozsah pravomoci a odpovědnosti pro členy statutárních orgánů. Z těchto důvodů je pro pojišťovnu důležité těmito částem stanov věnovat zvýšenou pozornost při posuzování rizikovosti klienta. Kopie stanov společnosti jsou povinnou součástí pojistné smlouvy.

Mezi komerční pojišťovny, které poskytují pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem společnosti na českém pojistném trhu, patří například společnost Allianz pojišťovna, a.s., společnost Česká pojišťovna a.s., společnost Kooperativa, pojišťovna, a.s.

Závěry

Pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou managementem společnosti ve srovnání s ostatními pojistnými produkty není součástí běžné nabídky zájemcům o pojistná krytí následků škodních událostí. Tato skutečnost je ovlivněna určitými jedinečnými charakteristikami tohoto pojistného produktu a jako nejvýznamnější je brán fakt vysoké rizikovosti tohoto produktu. Nabídka je tedy velmi zúžena na okruh stálých (významných) a současně prověřených klientů.

Ve světě, zejména ve Spojených státech amerických, se D&O pojištění stalo již běžnou součástí pojistného krytí společností a dosahuje velkého významu.

I v České republice se toto dobrovolné smluvní pojištění dostává čím dál více do povědomí podnikatelských subjektů. Na základě změn, které se staly v devadesátých letech 20. století, vyšla řada pojistitelů působících na našem pojistném trhu vstříc těmto společnostem nabídkou D&O pojištění. Pojištěný má tak na základě pojistné smlouvy právo na to, aby za něj, podle sjednaných pojistných podmínek, komerční pojišťovna nahradila škodu, která musí být finančně vyčíslitelná. S ohledem na skutečnost, že potencionální odpovědnost členů orgánů společnosti je neomezená, mohou být finanční důsledky případné soudní žaloby značné. Pojištění odpovědnosti členů orgánů společnosti je koncipováno tak, aby pokrylo náklady spojené s právním zastoupením a ztrátu, jež může v případě takové žaloby vzniknout.

Odpovědnost manažerů, obsahuje řadu konstant a také stále nové atributy vznikající s proměnností světa komunikace, konkurence, globalizací a dalšími procesy. Zahrnuje zejména odpovědnost za rozhodnutí o rozvoji podnikatelského subjektu s cílem růstu podílu na trhu, reakce na stav a změny v konkurenčním prostředí a jiné "makro-atributy". Je však důležité mít na paměti, že odpovědnost nositelů a tvůrců manažerských soustav nespočívá pouze v manažerské odpovědnosti, ale zároveň je spojena s odpovědností sociální, ekologickou, právní a mnoha dalšími. A právě D&O pojištění může být významným nástrojem pro zmírnění finančních rizika provázaných s touto právní odpovědností vrcholového managementu.

Seznam literatury

- Coleman, R., Barrie, G. *525 způsobů, jak se stát lepším manažerem*. 5. vyd. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-049-X.
- Čapková, D. *Jak pojistit firmu?* Praha: Computer Press, 2000. 112 s. ISBN 80-7226-337-4.
- Čejková, V. *Pojistný trh*. Brno: MU Brno, 2000. 112 s. ISBN 80-210-2495-X.
- Čejková, V., Šedová, J., Martinovičová, D. *Základy pojišťovnictví*. 2. zcela přeprac. vyd. Brno: VUT-FP Brno, 2001. 159 s. ISBN 80-214-1886-9.
- Edershein, E. H. *Management podle Druckera. Odkaz zakladatele moderního managementu*. Praha: Management Press, 2008. 1. vyd. 240 s. ISBN 978-80-7261-181-2
- Fishel, M. *Sociální odpovědnost a etika*. [online], [cit. 2009-04-01]. Dostupné z: <http://www.videoboard.cz/organizacni-konferencni-servis/data/svs-4/Socialni-odpovednost-a-etika-Max-Fischel.pdf>
- Kafková, E., Kyseľová, V., Pidany, J. *Pojišťovnictví*. Košice: Royal Unicorn, s.r.o., 1999. 245 s. ISBN 80-968128-1-5.
- Weihrich, H., Koontz, H. *Management - A Global Perspective*. New York: McGraw-Hill, 1993. ISBN 0-07069170-3
- Pojištění odpovědnosti členů statutárních orgánů a dozorčích rad obchodních společností - D&O pojištění* [online], [cit. 2009-04-01]. Dostupné z: <http://www.predstavenstvo.cz/html/>
- Zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojišťovnictví), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů

Summary

Dana Martinovičová, Dana Maria Staňková

Managerial liability in term of management, law and insurance

This article deals with personal liabilities of top managers represent as one of the most crucial risks in managing entrepreneurial subjects. The subject of this research was the insurance product, namely liability insurance against damage caused by company management. The issue was analyzed using the internet resources, legal documents and relevant professional publications and carried out follow-up description of finding condition.

The aim of this work is the presentation of situation review of this insurance product on the Czech insurance market.

A subject of liability insurance against damage caused by company management has respect to damage caused by members of statutory bodies, supervisory boards, directors, or any other managers in direct connection with their functions.

The safety protection is possible to arrange with this insurance to individuals only who function as managers on the basis of management contracts, not on the basis of the labour relations.

There is a need to carefully distinguish between the responsibility of employees towards employers and a member of the Board towards the company, even if the person is also a member of the Board and also performs a specific function on labour relation in the company.

The liability insurance against damage caused by company management, as compared to other insurance product, is not part of current supply for insurance applicants. This fact is influenced by certain unique characteristics of this product, as most is the really high risk of this product.

The offer for such a product is given to the very small amount of clients who are important and at the same time trusted clients.

In the world, especially in the United States, the D&O insurance has become a common part of insurance coverage and achieved great importance.

A number of insurers operating at our market offer this D&O insurance to the companies and this voluntary insurance gets more and more awareness in the business entities in the Czech Republic too.

Doručeno redakci: 4.5. 2009

Recenzováno: květen 2009

Schváleno k publikování: 15.6. 2009